

GENÇLİK DÖNEMİNDEKİ AİLE SORUNLARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ: FAKTÖR YAPISI, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ceylan Tuğrul*

Psikolojik Değerlendirme ve Tedavi Merkezi

ÖZET

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği, gençlik döneminde, içinde yaşanan aile ortamından kaynaklanan streslerin sayısını ve bu streslerden etkilenme derecesini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu makalede, GDASDÖ'nin faktör yapısı, geçerliği ve güvenirliliği ile ilgili olarak yapılan dört farklı çalışmanın sonuçları özetlenmeye çalışılmıştır. Faktör analizi çalışmaları sonucunda GDASDÖ için otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, sosyal ilişkilerde kısıtlılık, ev ortamında düzensizlik, ekonomik sorunlar, sınırsızlık ve istismar, sağlık ve sosyal sorunlar adları verilen 8 alt boyut belirlenmiştir. Ayrıca, yapılan diğer faktör analizleri de ölçeğin faktör yapı geçerliğinin olduğunu göstermiştir. Yapılan güvenirlilik çalışmalarında ölçeğin toplam ve alt boyutlar güvenirlilik katsayılarının tatminkar ve test-tekrar test değerlerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Geçerlik çalışmalarında ise öncelikle maddeler, alt boyutlar ve toplam için t-test karşılaştırmaları yapılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı farklar elde edilmiştir. Diğer geçerlik çalışmalarında da ayırddedici analiz sonuçlarının yüksek ve GDASDÖ puanları ile ilişkili çeşitli değişkenler arasındaki korelasyonların anlamlı olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Gençlik Dönemi, Aile Sorunları, Ölçek Geliştirilmesi.

ABSTRACT

Family Problems of Young Adulthood Evaluation Scale is developed to investigate the number of family environment stressors and the degree of being affected by these stressors in young adulthood. The aim of this article is to summarize the results of four different studies related with the factorial structure, reliability and validity of the Scale. The results of the factor analysis indicated that the Scale had 8 factors which were authoritarian-oppressive attitude, insensitivity and inconsistency in relations, disharmony between parents, limited social activity, disorder in the house, financial problems, intrusion and abuse, health and social problems. Additional factor analysis showed that the Scale had factorial structure validity. According to the results of reliability studies, the internal consistencies of both total and subscale scores were acceptable, and the test-retest reliability coefficients were quite high. The t-test comparison studies of items, subscales and total scores revealed that there were significant differences between the groups. The validity studies showed that the discrimination power of the total and subscale scores were high and the correlations between the Scale scores and the related variables were statistically significant.

Keywords: Young Adulthood, Family Problems, Scale Development.

*Yazışma Adresi: Dr. Ceylan Tuğrul Psikolojik Değerlendirme ve Tedavi Merkezi Tunalı Hilmi Cad. Kuğulu İşhanı B Blok
18/148 Kavaklıdere 06700 ANKARA

Yazarın Notu: GDASDÖ'nin geliştirilmesindeki değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Perin Yolaç'a, Prof. Dr. Işık Savaşır'a ve Prof. Dr. Nail Şahin'e teşekkür ederim.

GİRİŞ

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği, kişilerin gençlik döneminde içinde yaşadıkları aile ortamından kaynaklanan streslerin sayısını ve bu stres kaynaklarından ne kadar etkilendiklerini belirleyebilmek amacıyla yazar tarafından geliştirilmiştir.

GDASDÖ bir stres ölçeğidir ve temelinde Lazarus'un (1980) Stresle Başa Çıkma Modeli yatmaktadır. Stres yaratan durumları ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış ölçekler gözden geçirildiğinde, genel yaklaşımın, aile ile ilgili bazı sorunlar da dahil olmak üzere çeşitli olay ve durumları listelemek ve bunların sayısını belirlemek olduğu görülmektedir (Dise-Lewis, 1988; Dobrenwend ve Dobrenwend, 1974; Paykel, Prusoff ve Uhlenhuth, 1971; Sandler ve Guenther, 1985). Oysa Stresle Başa Çıkma Modeli'nde ileri sürüldüğü gibi, kişinin eğitim ile ilgili bir stresle başa çıkarken kullanacağı yollarla, aile sorunları ile başa çıkarken kullanacağı yollar birbirinden çok farklı olabilir. Bu nedenle, genel olarak streslerin neler olduğunu belirlemek yerine, daha özgül olarak belirli bir alandaki stresleri belirleyerek ölçmeye çalışma gereği ortaya çıkmaktadır. Aile içinde üyelerin yaş, cinsiyet gibi özelliklere bağlı olarak farklı rolleri ve bu rollere bağlı olarak farklı beklentileri olduğu açıktır. Dolayısıyla annelerin, babaların, küçük yaşta çocukların ya da ergenlik dönemindeki gençlerin aile yaşamı ile ilgili stres olarak değerlendikleri durumlar farklılık gösterebilir. Bu nedenle, aile yaşamı ile ilgili streslerin belirlenmesinde kimin gözüyle değerlendirme yapılacağı önemlidir. Ulaşılabilen kaynaklar gözden geçirildiğinde, aileyi farklı yönleriyle inceleyen çeşitli ölçeklere (Gülerce, 1990; Moos ve Moos, 1981; Olson, Bell ve Portner, 1978; Von der Veen ve Novak, 1974) rastlanmasına rağmen söz konusu ölçeklerde değerlendirmelerin kimin gözüyle yapıldığı dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan gerek

stresi genel olarak ölçmeye çalışan gerekse aile içindeki sorunları belirlemeye çalışan ölçeklerde, kuramsal ve/veya pratik olarak belirlenen durumların stres yarattığı varsayılmakta, söz konusu durumların o kişi için gerçekten bir stres olup olmadığı üzerinde durulmamaktadır. Halbuki aynı durum, bir aile üyesi için stres yaratmazken bir diğeri için çok önemli bir stres kaynağı olabilir (Cox, 1980; Lazarus ve Launier, 1978). Dolayısıyla sadece önceden belirlenen ve stres yarattığı varsayılan olay ya da durumları ölçmek yeterli olmamakta, kişinin bunları stres olarak görüp görmediğini ya da başka bir deyişle bunlardan ne kadar etkilendiğini belirlemek de gerekmektedir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan nedenlerden dolayı, gençlik dönemindeki aile ortamından kaynaklanan streslerin ve kişilerin bu stres kaynaklarından ne kadar etkilendiklerinin belirlenebilmesi için GDASDÖ'nin geliştirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca başka kültürlerde geliştirilmiş bir ölçeği kendi normlarımıza göre standardize etmek yerine, aile yaşantısı gibi kültürel özelliklerden çok fazla etkilenen bir sistemi kendi normlarımıza göre oluşturulmuş bir ölçekle değerlendirmenin daha sağlıklı olacağı düşünülmüştür.

Bu makalede, öncelikle ölçeğin geliştirilmesi aşamasında yapılmış ön çalışmalara değinilecek, daha sonra ise ölçeğin faktör yapısı, güvenilirliği ve geçerliği, farklı örneklemlerde yapılmış dört ayrı araştırma verilerinin ışığında değerlendirilecektir. Ön çalışmada, "Gençlerin Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" adı kullanılmış ancak daha sonra ölçeğin adı "Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği" olarak değiştirilmiştir.

YÖNTEM

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği (GDASDÖ) Geliştirme Çalışmaları

Gençlerin içinde yaşadıkları aile ortamından kaynaklanan sorunların neler olabileceğini belirleyebilmek amacıyla ilk olarak, konu ile ilgili çeşitli ölçek ve kaynaklar gözden geçirilmiştir. Daha sonra gençlerin sorunlarını en iyi kendilerinin bilebileceği düşünülerek, farklı sosyo-kültürel ve eğitim düzeylerine sahip olan gençlerle görüşülmüştür. Diğer taraftan, aile sorunlarının yoğun olabileceği düşünülerek, alkol bağımlısı tanısı almış babalar, eşleri ve genç çocukları ile görüşmeler yapılmış ve aile ortamları hakkında bilgi alınmıştır.

Görüşmeler ve kaynakların incelenmesi tamamlandıktan sonra elde edilen bilgiler doğrultusunda aile ortamından kaynaklanan sorunların 11 alt başlık altında toplandığı görülmüştür. Bu alt başlıklar, gence karşı ilgisiz-reddedici tutum, gence karşı otoriter-baskıcı tutum, anne-baba arasında geçimsizlik, aile içi iletişim sorunları, ailenin kuralları ile ilgili sorunlar, cinsel istismar, ekonomik sorunlar, sağlık sorunları, sosyal faaliyetlerinin kısıtlılığı, aile, çevre ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar ve ev ortamındaki düzensizlik olarak belirlenmiştir. Bundan sonra, bu alt başlıklar kapsamında madde oluşturma aşamasına geçilmiştir.

GDASDÖ, adından da anlaşılacağı gibi, sorunları belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ölçekte yer alan maddelerin herbirinin bir sorunu yansıtmasına dikkat edilmiştir. Maddelerin düz cümleler halinde olmasına ve aynı yönde puanlanmasına karar verilmiştir. Madde oluşturma aşamasının sonunda 126 madde hazırlanmıştır.

Ölçek hazırlanırken ölçekten iki tür bilgi elde edilmesi planlanmıştır. Bunlardan birincisi, aile sorunlarının ya da başka bir deyişle gencin içinde yaşadığı aile ortamından kaynaklanan streslerinin sayısını belirleyebilmek, ikincisi ise gencin bu sorunlardan ne kadar etkilendiğini saptayabilmektir. Bu nedenle, ölçekte yer alan maddelerin iki aşamada yanıtlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. İlk aşamada kişilerden o maddede sözü edilen durumun kendi ailelerinde görülüp görülmediğine karar vermeleri ve "doğru" veya "yanlış" seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. Böylece "doğru" seçeneğinin işaretlendiği maddelerden elde edilecek puanlarla stres sayısını belirleyebilmek mümkün olabilmektedir. İkinci aşamada ise kişilerden sadece "doğru" seçeneğini işaretledikleri maddeler için bir değerlendirme daha yapmaları ve o maddede sözü edilen durumun kendilerini ne kadar etkilediğini dörtlü Likert tipi bir ölçek üzerinde "hiç etkilemiyor", "biraz etkiliyor", "orta derecede etkiliyor" ve "çok etkiliyor" seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmeleri istenmektedir. Böylece yapılacak olan bu ikinci değerlendirmeden elde edilen puanlar ile kişilerin mevcut sorunlardan ne kadar etkilendiği saptayabilmek mümkün olabilmektedir.

Ölçek maddeleri ve yanıtlama biçimi belirlendikten sonra hakemlere verilmek üzere bir "Madde Değerlendirme Ölçeği" hazırlanmıştır. Daha sonra bu Madde Değerlendirme Ölçeği ve GDASDÖ farklı sosyo-kültürel ve eğitim düzeylerindeki 25 genç ile psikolog ve psikiyatristlerden oluşan 12 uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Hakemlerden iki tür değerlendirme yapmaları istenmiştir. Hakemler önce yönergenin ve her bir maddenin anlaşılır olup olmadığını dörtlü Likert tipi bir ölçek üzerinde "hiç anlaşılıyor," "pek anlaşılıyor," "iyi anlaşılıyor" ve "çok iyi anlaşılıyor" seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmişlerdir. İkinci değerlendirmede ise, her bir madde için, o maddede sözü edilen durumun

aile ortamında görülmesinin bir sorun olup olmadığı ile ilgili görüşlerini "sorundur" ve "sorun değildir" seçeneklerinden birini işaretleyerek bildirmişlerdir. Hakemlere ayrıca yönerge, maddeler ya da yanıtlama biçimi ile ilgili önerileri de sorulmuştur.

Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda elde edilen frekans dağılımlarına göre, bazı maddelerin ölçekten çıkartılmasına, bazı maddelerin ifadesinin düzeltilmesine ve önerilere göre yeni maddeler eklenmesine karar verilmiştir. İfadesi düzeltilen ve eklenen maddeler yine Madde Değerlendirme Ölçeği ile birlikte 5 uzman ve 10 genç olmak üzere 15 kişiye verilmiştir. Sonuçların değerlendirilmesinden sonra 102 madde belirlenmiş ve ölçeğin uygulanması aşamasına geçilmiştir.

1. Çalışma

Örnekleme

Ölçek geliştirme çalışmasına 250 "sorunlu" ve 100 "sorunsuz" olmak üzere toplam 350 denek katılmıştır. "Sorunlu" grupta 149 kız ve 101 erkek, "sorunsuz" grupta ise 55 kız ve 45 erkek yer almıştır. Çalışmaya katılan tüm deneklerde şu şartlar aranmıştır: a) 18-24 yaşlarında olma, b) anne ve babanın sağ ve öz olması, c) ailesi ile birlikte oturuyor ya da ailesiyle sık sık görüşüyor olma.

"Sorunlu" grup çeşitli hastanelerin psikiyatri kliniklerine ve çeşitli üniversitelerin öğrenci sağlık merkezlerine ve psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerine herhangi bir şikayetle başvuran ya da tedavisi devam eden gençlerden oluşmuştur.

Ayrıca GDASDÖ ve Kişisel Bilgi Formu Hacettepe Üniversitesi'ndeki çeşitli bölümlerin öğrencilerine, bir özel dershanenin öğrencilerine, çeşitli kamu kuruluşlarında çalışanların çocukları ve yakınları ile çeşitli

yerlerde çalışan gençlere (sekreter, tezgahtar, çırak gibi) uygulanmıştır. Daha sonra yukarıda sözü edilen araştırma kriterlerine ve "psikiyatrik tanı almamış veya psikolojik yardım görmemiş olma" şartına uyan denekler belirlenerek, "sorunsuz" grup oluşturulmuştur.

GDASDÖ 100 sorunlu ve 50 sorunsuz deneye uygulandıktan sonra elde edilen yanıtlar gözden geçirilmiş ve frekans dağılımlarına bakılarak grubun % 98'inin "yanlış" şeklinde yanıtladığı maddelerle grubun % 95'inin "hiç etkilemiyor" seçeneğini işaretlediği maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Böylece madde sayısı 83'e indirilmiş ve ölçekle ilgili yapılacak analizlerde sadece bu 83 maddenin kullanılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte maddelerin sırasının ve sayısının değişmesinin elde edilecek sonuçları yanıltıcı olarak etkilemesini önlemek amacıyla, 102 maddeden oluşan ölçeğin uygulanmasına devam edilmiştir.

Uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, GDASDÖ'nün faktör yapısını inceleyebilmek ve işe yaramayan maddeleri eleyebilmek amacıyla çeşitli istatistiksel analizler yapılmıştır. Bu analizler tamamlandıktan sonra ölçek maddeleri yeniden gözden geçirilmiş ve aşağıda sözü edilen kriterlerden ikisine uyan maddelerin ölçekten çıkartılmasına karar verilmiştir. Maddelerin çıkartılmasında şu kriterler esas alınmıştır:

a) Faktör analizinde faktör değeri .30'dan düşük olan ve yüklendiği faktördeki diğer maddelerle birlikte yorumlanamayan maddeler.

b) Madde-toplam puan korelasyonu, madde ve denek sayısına göre düzeltilen formüle göre, .149 un altında olan maddeler.

c) t-test ile yapılan karşılaştırmalarda, sorunlu ve sorunsuz grupların anlamlı düzeyde farklılaşmadığı maddeler.

d) Kapsam geçerliliği olmayan maddeler.

Sonuçta 14 madde daha çıkartılmış ve ölçek 69 madde ile son halini almıştır. Ölçek maddeleri Ek 1 de sunulmaktadır.

Makalenin bundan sonraki bölümünde GDASDÖ' nin psikometrik özelliklerine değinilecek ve dört ayrı araştırmadan GDASDÖ için elde edilen veriler ortaya konulacaktır. Bu amaçla psikometrik özellikler, ölçeğin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları altbaşlıkları altında ele alınacaktır. Ancak daha önce yukarıda özetlenen 1. çalışmaya ek olarak 2., 3. ve 4. çalışmalar hakkında da kısaca bilgi verilecektir.

2. Çalışma

Örneklem

Bu çalışmaya, 70'i "araştırma grubu"nda, 70'i de "kontrol grubu"nda olmak üzere toplam 140 genç katılmıştır. Her iki grupta da 31 kız ve 39 erkek yer almıştır. Araştırmaya katılan tüm deneklerde 18-24 yaşlarında olma, anne ve babanın öz, sağ ve halen evli olmaları, ailesi ile birlikte oturuyor ya da ailesiyle sık sık görüşüyor olma şartları aranmıştır. Ayrıca araştırma grubu denekleri şu kriterlere göre seçilmiştir: a) deneklerin babalarının DSM-III-R kriterlerine göre alkolizm ya da alkol bağımlılığı tanısı almış olmaları; b) deneklerin babalarının alkol sorununun en az 5 yıldır devam ediyor olması; c) deneklerin annelerinin herhangi bir psikiyatrik tanı almamış olmaları. Kontrol grubunda yer alan deneklerin belirlenmesinde ise deneklerin anne ve babalarının herhangi bir psikiyatrik tanı almamış olmaları şartı aranmıştır.

Araştırma grubu, Hacettepe Üniversitesi Hastanesi Psikiyatri Kliniği, Gazi Üniversitesi Hastanesi Alkol Servisi ve Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Alkol ve Madde

Alışkanlıkları Tedavi ve Eğitim Merkezi'nde tedavi görmekte olan veya tedavisi yeni tamamlanmış olan erkek hastaların genç çocuklarından oluşmuştur. Araştırma grubu belirlendikten sonra, Kişisel Bilgi Formu'ndaki bilgilere göre deneklerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleği, anne-baba eğitim düzeyi gibi özellikleri listelenmiş ve benzer özelliklere sahip ama sorunsuz gençlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kontrol grubunda üniversite öğrencileri, dersane öğrencileri, çeşitli kurum ve özel şirketlerde çalışan gençler yer almıştır.

Araçlar

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ): Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen RBSÖ'de 12 alt kategori bulunmaktadır. Rosenberg, araştırmalarda alt kategorilerin ayrı ayrı kullanılabilmesini belirtmiştir. Benlik saygısı alt kategorisinde Gutman ölçüm şekline göre düzenlenmiş 10 madde yer almaktadır. Ölçekten 0 ile 6 arasında puan almak mümkün olmaktadır. Değerlendirmede 0-1 puan yüksek, 2-4 puan orta ve 5-6 puan düşük benlik saygısına işaret etmektedir. Ölçeğin ülkemizdeki ilk geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada BS alt kategorisi için .76 Cronbach alfa değeri elde edilmiştir.

Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R): Psikiyatrik belirti ve yakınmaları içeren ve 90 maddeden oluşan SCL-90-R, Derogatis ve arkadaşları (1976) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 9 alt boyut yer almakta, ayrıca olumsuz stres tepkilerinin düzeylerini farklı yaklaşımlarla gösteren 3 genel göstergesi bulunmaktadır. Bu genel göstergeler "genel belirti düzeyi (GSI)", "pozitif belirti toplamı (PST)" ve "pozitif belirti düzeyi (PSDI)" olarak adlandırılmaktadır. Maddelerin cevaplandırılması beşli Likert tipi bir ölçek üzerinde yapılmaktadır. Ölçekten GSI ve PSDI için 0-4 arasında,

PST için 0-90 arasında puan almak mümkün olmaktadır. Puanların yükselmesi genel belirti düzeyinde, pozitif belirti toplamında ve pozitif belirti düzeyinde de yükselme olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili çalışmalar Gökler (1978) ve Dağ (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlığı .96 olarak bulunmuştur.

3. Çalışma

Örneklem

Araştırmaya 737' si kız (% 55.9) ve 581' i erkek (% 44.1) olmak üzere toplam 1318 üniversite öğrencisi katılmıştır. Örneklem Ankara'da bulunan 5 üniversitenin 35 bölümünde eğitim görmekte olan öğrencilerden oluşmuştur. Deneklerin % 29.7' si 1. sınıf, % 29.2' si 2. sınıf, % 25.6' sı 3. sınıf ve % 15.5' i 4. sınıf öğrencisidirler. Öğrencilerin çoğunluğu (% 67.1) orta SED'den gelmektedir.

Araçlar

UCLA Yalnızlık Ölçeği: UCLA Yalnızlık Ölçeği bireyin algıladığı yalnızlık derecesini belirleyebilmek amacıyla Russell, Peplau ve Ferguson (1978) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 20 madde yer almakta ve değerlendirme dörtlü Likert tipi bir ölçek üzerinde yapılmaktadır. Ölçekten 20-80 arasında puan alınabilmektedir. Puanların yükselmesi yalnızlık düzeyinin de yükseldiğine işaret etmektedir. Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Demir (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısının .96 olduğu belirtilmiştir.

Kısa Semptom Envanteri (KSE): Kısa Semptom Envanteri, Derogatis (1992) tarafından olumsuz stres tepkilerinin düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen SCL-90-R Belirti Tarama Listesi'nin kısaltılmış formudur. KSE' de 53 madde ve 9 alt ölçek yer almaktadır. Maddeler

dörtlü Likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Alt ölçekler için ayrı ayrı puanlar elde edilebildiği gibi Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCI), Belirti Toplamı (BT) ve Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRI) adı verilen 3 genel gösterge için de puanlar elde edilmektedir. RCI ve SRI için 0-4 arasında, BT için 0-53 arasında puan almak mümkündür. Yükselen puanlar olumsuz stres tepkilerinin de arttığına işaret etmektedir. Kısa Semptom Envanterinin Türk gençleri için uyarılma çalışmaları Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplam puan için elde edilen Cronbach alfa değeri .96 olarak belirlenmiştir.

MacAndrew MMPI Alkolizm Ölçeği (MAC): MacAndrew (1965) tarafından geliştirilmiş olan MAC "Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri'nden (MMPI)" seçilmiş maddelerden oluşmakta ve alkolü kötüye kullanma riskini belirleyebilmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçekte 51 madde yer almakta ve ölçeğin değerlendirilmesi evet/hayır şeklinde yapılmaktadır. Yüksek puanlar alkolü kötüye kullanma riskinin de arttığına işaret etmektedir. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Ceyhun, Palabıyıkoglu ve Atakurt (1990) tarafından gerçekleştirilmiştir. Alkolü kötüye kullanma riski açısından kesim puanının 24 olduğu bildirilmiştir.

4. Çalışma

Örneklem

GDASDÖ'nin test-tekrar test güvenilirliğini inceleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmaya 33' ü "sorunlu" ve 43' ü "sorunsuz" olmak üzere toplam 76 genç katılmıştır. Denekler 1. çalışmada sözü edilen kriterlere göre belirlenmiştir. Ölçek "sorunlu" gruba bireysel olarak, "sorunsuz" gruba ise küçük gruplar halinde 2 hafta arayla 2 kere uygulanmıştır.

BULGULAR

Sözü edilen dört çalışmadan elde edilen tüm kişisel bilgiler ve kullanılan ölçme araçlarının puanları kodlanarak "Statistical Package for Social Sciences (SPSSPC) (Nie, 1986) programıyla değerlendirilmiştir. GDASDÖ ile yapılan tüm analizlerde, varyansın daha geniş olması nedeniyle, stres puanları değil, stresten etkilenme puanları kullanılmıştır.

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği Faktör Analizi Çalışmaları

GDASDÖ'nün faktör yapısını inceleyebilmek ve alt boyutlarını belirleyebilmek amacıyla her 3 çalışmada da ölçek maddelerinden elde edilen puanlara dayalı korelasyon matrisine Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) varimax rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. Faktör yapısının incelenmesinde Kaiser normalleştirmesine göre (Tatsuoka, 1971) özdeğeri (eigenvalue) 1.0000'in üzerinde olan faktörler yoruma esas alınmıştır. Birçok yazar (örneğin Cathell ve Baggaley, 1960; Gorsuch, 1974; Neale ve Liebert, 1980) faktör örüntüsünün oluşturulmasında, .30 ile .40 arasında değişen faktör yüklerinin alt kesme noktası olarak belirlenebileceği konusunda birleşmişlerdir. Bu çalışmada ise alt kesme noktası olarak kabul edilen faktör yükü .316 olmuştur, çünkü bu değer altında kalan faktör yüklerinin toplam varyansa katkıları çok düşük olmakta ve .10' un altında kalmaktadır.

1. Çalışma

Temel Bileşenler Analizi sonucunda özdeğerleri 1.0000' in üzerinde olan 17 faktör saptanmış ve faktörlerin özdeğerlerinin 16.9695 ile 0.1521 arasında değiştiği görülmüştür. Faktörlerin her birinin varyansın % 1.5 ile % 24.2 arasında değişen bölümlerini, 17 faktörün birlikte ise varyansın % 61.9' unu açıkladıkları

ortaya çıkmıştır. Ancak, faktör sayısının fazla olması yorumlamada ve faktör örüntüsünde anlamlı yapılar oluşmasında güçlükler yol açtığından analizin tekrarlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Tekrarlanan Temel Bileşenler Analizi sonucunda ölçeğin faktör örüntüsünün, özdeğeri 1.5000' ün üzerinde olan 8 faktör üzerinden değerlendirilmesine karar verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 8 faktörün özdeğerleri 1.5397 ile 16.9863 arasında değişmektedir. Temel Bileşenler Analizinde ilk faktör en çok sayıda maddeden oluşan ve en yüksek varyansı açıklayan faktör olmaktadır. Bu analizde de ilk faktör tek başına varyansın % 24.3' ünü açıklamaktadır. Sekiz faktörün birlikte açıkladıkları varyans ise % 46.1 dir. Faktör analizi sonucunda elde edilen varyans oranları ne kadar yüksek olursa, ölçeğin faktör yapısı da o kadar güçlü olmaktadır (Gorsuch, 1974; Lee ve Comrey, 1979). Bununla birlikte, sosyal bilimlerde yapılan analizlerde % 40 ile % 60 arasında değişen varyans oranları yeterli kabul edilmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984; Scherer, Wiebe, Luther ve Adams, 1988; Smyth ve Williams, 1991). GDASDÖ'nün Temel Bileşenler Analiziyle elde edilen bu örüntüsünü daha yorumlanabilir bir duruma getirmek amacıyla varimax rotasyonu uygulanmıştır. Rotasyon sonrası oluşan faktör örüntüsü ve faktörlerin açıkladıkları varyans oranları Tablo 1 de yer almaktadır.

Faktör analizi çalışmaları sonucunda belirlenen faktörleri şöyle tanımlamak mümkündür:

Otoriter-baskacı tutum: Bu faktör anne-babanın kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için yaptıkları baskı, gencin sözel ve fiziksel istismarı, ve katı bir disiplin anlayışı ile ilgili maddeler kapsamaktadır.

İlişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık: Bu faktör gencin duygusal ihmali, aile-içi iletişimsizlik, aile kurallarında belirsizlik, tutarsızlık ve çok gevşek disiplin anlayışı ile ilgilidir.

Tablo 1. GDASDÖ faktör yapısı

Madde No	F1	Madde No	F2	Madde No	F3	Madde No	F4	Madde No	F5	Madde No	F6	Madde No	F7	Madde No	F8
4	.45	5	.44	6	.71	34	.62	9	.74	2	.53	12	.42	43	.32
7	.46	8	.61	19	.68	42	.48	27	.50	11	.51	21	.57	52	.53
10	.42	13	.55	25	.55	60	.35	28	.53	23	.37	32	.59	63	.32
14	.56	15	.60	37	.55	68	.33	53	.49	35	.47	39	.43		.32
24	.37	17	.53	46	.66			65	.59	50	.57	54	.65		.51
26	.60	20	.45	59	.42							57	.43		.53
30	.54	22	.58	61	.43							69	.40		.29
36	.55	23	.38	66	.41										
38	.53	40	.56	67	.35										
44	.62	45	.47	3	.56										
48	.44	47	.49	18	.65										
49	.53	55	.44	29	.63										
51	.66	56	.42												
58	.58	62	.43												
64	.48														
	T. 24.3		T. 4.8		T. 3.9		T. 3.4		T. 2.6		T. 2.5		T. 2.3		T. 2.2

Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk: Anne-baba arasındaki gerginlik, eşlerin sözel ve fiziksel istismarı ve evlilik dışı ilişkilerle ilgili maddeler bu faktörde yer almaktadır.

Sosyal etkinliklerde kısıtlılık: Bu faktör aile üyelerinin sosyal izolasyonunu gösteren sportif, sanatsal ve boş zaman faaliyetlerinin ve gencin arkadaşlarıyla birlikte olmasının engellenmesi ile ilgili maddeler içermektedir.

Ev ortamındaki düzensizlik: Ev işleriyle ve düzeni ile ilgili olarak ortaya çıkan aksaklıklar bu faktörde toplanmaktadır.

Ekonomik sorunlar: Bu faktör, ailenin önemli ekonomik kısıtlılıkları ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.

İlişkilerde sınırsızlık ve istismar: Aile üyelerinin davranışlarındaki sınırsızlıklar, gencin cinsel istismarı ve ailenin yaşantısındaki ani değişikliklerle ilgili maddeler bu faktörde kapsamaktadır.

Sağlık ve sosyal sorunlar: Burada ise ailenin genel sağlık durumu ve çevreyle olan ilişkilerindeki olumsuz özelliklerle ilgili maddeler bulunmaktadır.

2. Çalışma

GDASDÖ'nin 140 kişilik örneklem üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda 1. çalışmadakine benzer şekilde, 8 faktörün toplam varyansın % 46.4'ünü açıkladığı görülmüştür. İlk çalışmada, otoriter-baskıcı tutum, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, ekonomik sorunlar ve ev ortamındaki düzensizlik adlarını alan 4 faktörün 2. çalışmada da yer aldığı ve ortak madde oranlarının % 75 ile % 89 arasında değiştiği görülmektedir. İlk çalışmadaki, ilişkilerdeki duyarsızlık ve tutarsızlık ile ilişkilerde sınırsızlık ve istismar faktörlerine yüklenen maddeler 2. çalışmada farklı adları olan faktörlerde başka maddelerle birlikte yer almış, ancak ilk çalışmada sözü edilen faktörlerde yer alan maddeler 2. çalışma grubunda da % 50 ile % 80 oranında birlikte yüklenmişlerdir. İlk çalışmadaki sosyal etkinliklerde kısıtlılık ile

sağlık ve sosyal sorunlar faktörlerine yüklenen maddeler ise 2. çalışmadaki faktörlere daha düzensiz olarak dağılmıştır.

3. Çalışma

GDASDÖ'nin 1318 kişilik üniversite öğrencileri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda 8 faktörün toplam varyansın % 37.2'sini açıkladığı saptanmıştır. İlk çalışmada otoriter-baskıcı tutum, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, ekonomik sorunlar adlarını alan 4 faktörün 3. çalışmada da yer aldığı ve ortak madde oranlarının % 83 ile % 100 arasında değiştiği ortaya çıkmaktadır. İlk çalışmadaki ev ortamındaki düzensizlik, sınırsızlık ve istismar ile sosyal ilişkilerde kısıtlılık faktörlerine yüklenen maddeler bu çalışmada farklı adları olan faktörlerde başka maddelerle birlikte yer almış, ancak ilk çalışmadaki faktörlerde yer alan maddeler 3. çalışmada da % 57 ile % 71 arasında değişen oranlarda birlikte yüklenmişlerdir. İlk çalışmadaki sağlık ve sosyal sorunlar faktörüne yüklenen maddeler ise bu çalışmada çeşitli faktörlere düzensiz olarak dağılmıştır.

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği Güvenirlik Çalışmaları

GDASDÖ'nün iç tutarlılığının değerlendirilebilmesi amacıyla madde-toplam korelasyon katsayıları ve madde-alt boyut korelasyon katsayıları hesaplanmış, ayrıca alt boyut puanları ve toplam puan için Cronbach Alfa değerleri elde edilmiştir. GDASDÖ alt boyut ve toplam puan için her üç çalışmadan elde edilen Cronbach Alfa değerleri Tablo 2 de sunulmaktadır.

Tablo 2. GDASDÖ Toplam ve altboyutlar puanları için üç ayrı çalışmadan elde edilen güvenilirlik katsayıları

	1. Çalışma N=350	2. Çalışma N=140	3. Çalışma N=1318
Otoriter-baskıcı tutum	.91	.84	.84
İliş. duyarsız. tutarsız	.86	.84	.83
Anne-baba iliş. uyumsuz	.84	.83	.78
Sosyal etkin. kısıtlılık	.81	.70	.69
Ev ortamındaki düzensizlik	.73	.53	.57
Ekonomik sorunlar	.74	.73	.60
Sınırsızlık ve istismar	.63	.58	.48
Sağlık ve sosyal sorunlar	.61	.61	.45
Toplam	.95	.93	.93

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1. çalışmada alt boyutlar için elde edilen Cronbach Alfa değerleri .61 ile .91 arasında, 2. çalışmada .53 ile .84 arasında ve 3. çalışmada .45 ile .84 arasında değişmektedir. En düşük Cronbach alfa değerleri sınırsızlık ve istismar ile sağlık ve sosyal sorunlar alt boyutları, en yüksek Cronbach Alfa değerleri ise otoriter-baskıcı tutum ile ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık alt boyutları için elde edilmiştir. Toplam puan açısından Cronbach Alfa katsayıları .93 ve .95 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili olarak yapılan diğer bir çalışma ise test-tekrar test çalışması olmuştur. Dördüncü çalışmada alt boyut ve toplam puanlara ilişkin elde edilen güvenilirlik katsayıları Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Alt boyut ve toplam puanları için elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayıları

Otoriter-baskıcı tutum	.91*
İlişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık	.93*
Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk	.95*
Sosyal etkinliklerde kısıtlılık	.94*
Ev ortamındaki düzensizlik	.84*
Ekonomik sorunlar	.90*
Sınırsızlık ve istismar	.74*
Sağlık ve sosyal sorunlar	.85*
Toplam	.95*

* p<.001

Tablo 3' ten anlaşılacağı gibi, elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayıları .74 ile .95 arasında değişmektedir ve tüm değerler p<.001 düzeyinde anlamlıdır.

Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği Geçerlik Çalışmaları

Ölçeğin geçerliğini belirleyebilmek amacıyla yapılan çalışmalardan ilki t-testi analizleri olmuştur. Bu amaçla 1. çalışmada, sorunlu ve sorunsuz gruplar her bir maddeden aldıkları puanlar açısından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda 69 maddeden 64' ünde sorunlu ve sorunsuz gruplar arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. İki maddede (44. ve 59. maddeler) sorunsuz grupta varyans elde edilememiş, yani sorunsuz grupta o maddeyi "doğru" şeklinde yanıtlayan olmamıştır. Üç maddede ise (17., 40., ve 51. maddeler) gruplar arasında anlamlı bir fark elde edilememiştir. On.yedinci madde için sorunsuz grup $X=.09$, $SS=.03$; sorunlu grup $X=.18$, $SS=.04$, $t=-.165$ değerleri, 40. madde için sorunsuz grup $X=.02$, $SS=.20$; sorunlu grup $X=.06$, $SS=.41$, $t=-1.22$; 51. madde için sorunsuz grup $X=.65$, $SS=1.20$; sorunlu grup $X=.84$, $SS=1.47$, $t=-1.30$ değerleri bulunmuştur.

Yapılan diğer bir t-testi çalışmasında ise; 1. çalışmada sorunlu ve sorunsuz gruplar, 2. çalışmada alkolik çocuğu olanlar ve olmayanlar, GDASDÖ alt boyutlar ve toplam puanları açısından karşılaştırılmışlardır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4' te sunulmaktadır.

Tablo 4. Birinci ve 2. çalışmada GDASDÖ alt boyutları ve toplam puanları ortalama, standart sapma ve t değerleri

1. Çalışma					2. Çalışma					
Sorunsuz grup		Sorunlu grup		t	Babası alkolik olmayanlar		Babası alkolik olanlar		t	
X	SS	X	SS		X	SS	X	SS		
1	5.4	5.9	22.6	15.3	-15.29	7.1	6.6	17.9	12.6	-6.35
2	6.0	6.0	18.6	12.3	-12.75	5.9	5.7	18.4	10.3	-9.13
3	2.2	4.1	9.3	8.9	-10.23	1.9	3.5	13.6	8.2	-11.03
4	2.6	3.5	8.5	7.3	-10.21	3.6	5.2	6.7	5.3	-3.46
5	0.6	1.9	2.6	3.9	-6.01	0.3	0.9	2.7	3.2	-5.97
6	2.0	2.9	4.5	5.2	-5.57	3.1	3.1	6.9	5.9	-4.78
7	0.4	0.9	2.1	3.6	-7.06	0.6	1.6	2.8	3.8	-4.31
8	2.2	2.7	5.7	5.1	-8.41	2.1	2.5	9.1	4.8	-10.79
T	21.3	18.4	73.9	45.5	-15.42	24.3	18.8	78.2	30.8	-12.49

(t değerlerinin hepsi .001 düzeyinde anlamlıdır).

Tablo 4'de görüldüğü gibi her iki çalışmada da hem alt boyutlar hem de toplam puan açısından gruplar arasında anlamlı farklar elde edilmiştir. Birinci çalışmada sorunlu grup, ikinci çalışmada ise babası alkolik olanlar, aile ortamlarında daha fazla sorunla karşılaşmaktadırlar.

Ölçeğin geçerliğini belirleyebilmek için yapılan diğer bir çalışma da GDASDÖ maddeleri, alt boyutları ve toplam puanı için yapılan ayırdedici (diskriminant) analizlerdir. Analizler sonucunda 1. çalışmada, maddelerin birlikte % 87, alt boyutların ise birlikte % 80 oranında doğrulukla sorunlu ve sorunsuz grupları ayırdedebildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca alt boyutlar için ayrı ayrı yapılan analizlerde otoriter-baskıcı tutum alt boyutunun % 78, ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık alt boyutunun % 77 ve diğer alt boyutların % 71 doğruluk oranıyla grupları ayırdettikleri görülmüştür. Toplam puan ile doğru ayırdetme oranı ise % 80 dir.

2. çalışmada da elde edilen alt boyut ve toplam puanlarla ayırdedici analizler yapılmıştır. Maddelerin birlikte % 97, toplam puanın ise % 86 doğruluk oranıyla babası alkolik bağımlısı tanısı almış olan ve olmayan grupları ayırdedebildiği görülmüştür. Alt boyutlar için yapılan analizlerde ise otoriter-baskıcı tutum alt boyutunun % 69, ilişkilerde/duyarsızlık ve tutarsızlık alt boyutunun % 74, anne-baba arasındaki ilişkilerde uyumsuzluk alt boyutunun % 84, sosyal etkinliklerde kısıtlılık alt boyutunun % 62, ev ortamındaki düzensizlik alt boyutunun % 71, ekonomik sorunlar alt boyutunun % 66, sınırsızlık ve istismar alt boyutunun % 68, sağlık ve sosyal sorunlar alt boyutunun % 81 doğruluk oranlarıyla grupları ayırdedebildiği saptanmıştır.

3. çalışmada yapılan ayırdedici analizler ise toplam puanın % 69, alt boyutların ise % 69 ile % 79 arasında değişen doğruluk oranları ile alkolü kötüye kullanma riski olan ve olmayan gençleri ayırdedebildikleri belirlenmiştir.

Tablo 5. GDASDÖ alt boyut ve toplam puanları ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiler

2. Çalışma (N=140)		GSI	PST	PSDI	Benlik saygısı	
Otorite, baskı, tutum		.55****	.42****	.52****	.40****	
Duyarsız, tutarsız		.46****	.33****	.56****	.30****	
Anne-baba uyumsuz.		.47****	.31****	.59****	.22***	
Sos. etkin. kısıt.		.35****	.34****	.30****	.25***	
Ev ortam. düzensiz		.40****	.34****	.32****	.21**	
Ekonomik sorunlar		.19*	.13	.32****	.16**	
Sınırsız istismar		.30****	.22***	.30****	.31****	
Sağ. sos. sorun.		.46****	.32****	.57****	.25***	
Toplam		.61****	.45****	.67****	.39****	
3. Çalışma (N=1318)		RCI	BT	SRI	MAC	Yalnızlık düzeyi
Otorite, baskı, tutum		.40****	.35****	.34****	.25****	.27****
Duyarsız, tutarsız.		.39****	.32****	.35****	.21****	.33****
Anne-baba uyumsuz.		.34****	.27****	.31****	.18****	.21****
Sos. etkin. kısıt.		.32****	.28****	.27****	.18****	.25****
Ev ortam. düzensiz.		.21****	.18****	.18****	.09****	.20****
Ekonomik sorunlar		.25****	.23****	.20****	.12****	.19****
Sınırsız istismar		.22****	.18****	.19****	.16****	.14****
Sağ. sos. sorun.		.34****	.30****	.29****	.13****	.21****
Toplam		.46****	.40****	.40****	.25****	.34****

****p<.0001, ***p<.005, **p<.05, *p<.01

GSI: Genel belirti düzeyi PST: Pozitif belirti toplamı PSDI: Pozitif belirti düzeyi RCI: Rahatsızlık ciddiyeti indeksi BT: Belirti toplamı SRI: Semptom rahatsızlık indeksi MAC: MacAndrews alkolizm ölçeği

GDASDÖ'nin yapı geçerliğine yönelik destekleyici bilgiler elde edebilmek için yararlanılan çalışmalardan bir başkası da, aile ortamındaki stres kaynaklarıyla ilişkili olabileceği düşünülen bazı değişkenlerle GDASDÖ alt boyut ve toplam puanları arasındaki ilişkileri incelemek olmuştur. Bu amaçla 2. ve 3. çalışmalardan elde edilen sonuçlar Tablo 5'de sunulmaktadır Tablo 5' de görüldüğü gibi, 2. çalışmada genel belirti düzeyi (GSI), pozitif belirti düzeyi (PSDI) ve benlik saygısı puanlarıyla GDASDÖ'nden elde edilen toplam ve tüm alt boyut puanları arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Pozitif belirti toplamı (PST) puanı ile GDASDÖ ekonomik sorunlar alt boyutu puanı dışındaki tüm alt boyutlarla anlamlı ilişkiler saptanmıştır. 3. çalışmada ise GDASDÖ toplam ve tüm alt boyut puanları ile rahatsızlık ciddiyeti indeksi (RCI), belirti toplamı (BT), semptom rahatsızlık indeksi (SRI), yalnızlık düzeyi ve MAC alkolizm ölçeği puanları arasında anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır.

TARTIŞMA

Çalışmalar sırasında GDASDÖ pek çok kişiye uygulanmış, yönergenin ve maddelerin anlaşılabilir olduğu ve cevaplandırmanın 30 dakika civarında tuttuğu görülmüştür. Bütün kalem-kağıt testlerinde olduğu gibi GDASDÖ'nden de güvenilir bilgiler elde edebilmek için kişilerin belli bir okuma-yazma becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Ölçek eğitim düzeyi daha düşük kişilere uygulanırken, ilk birkaç maddenin birlikte cevaplandırılması yararlı olmaktadır.

Faktör analizi sonucunda elde edilen faktörlerin tekrarlanabilirliğini, başka bir deyişle faktör yapı geçerliğini belirleyebilmek için, faktör örüntüsünün benzer özellikleri olan başka bir örneklemeden elde edilen verilerle analiz edilmesi ve her iki grup için yapılan analizlerin karşılaştırılması gerekir (Comrey, 1988). Birçok yazar (Berzonsky, 1981; Donovan ve McIntyre, 1990; Forward, 1990), psikolojik yardıma

gereksinimi olan gençlerin önemli aile sorunlarının olduğu görüşünde birleşmektedir. Öte yandan alkol bağımlısı bir üyesi olan ailelerde de yoğun aile sorunlarına rastlandığını belirten birçok çalışma vardır (Ackerman, 1983; Elkin, 1990; Seixas ve Youcha, 1985). Dolayısıyla GDASDÖ'nün faktör yapısı geçerliğinin incelenbilmesinde, babası alkol bağımlısı tanısı almış olan gençlerden elde edilen verilerin kullanılabilmesi düşünülmüştür. Faktör analizi çalışmaları sonucunda, 1. ve 2. çalışmada, faktörlere yüklenen maddeler arasında önemli benzerlikler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ise GDASDÖ'nün yapı geçerliğinin bulunduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, her iki çalışmadaki faktörlere yüklenen maddeler arasında bazı farklılıklar olduğu da görülmektedir. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında 2. çalışmadaki denek sayısının az olmasının ve her iki çalışmadaki deneklerin farklı bazı özelliklerinin rol oynadıkları düşünülebilir. Örneğin 1. çalışmada deneklerin kendileri "sorunlu" iken, 2. çalışmada deneklerin babaları "sorunludur" (alkol bağımlısı).

GDASDÖ'nün faktör yapı geçerliğini belirleyebilmek amacıyla yapılan diğer çalışmada ise benzer yaş grubunda olan, daha geniş ve "normal" bir örnekleme ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu 3. çalışmada da 1. çalışmadakine uygun bir faktör örüntüsü elde edilmiş ve faktörlere yüklenen maddeler arasında önemli benzerlikler olduğu görülmüştür. Ancak, yine bazı farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan farklılıkların genel nüfusta, aile ortamında çok fazla sorun yaşanmamasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Yapılan güvenilirlik çalışmaları sonuçlarına göre ölçek maddeleri için elde edilen madde-toplam korelasyon katsayıları ile madde-alt boyut korelasyon katsayıları kabul edilebilir düzeydedir. Birinci, 2. ve 3. çalışmalarda toplam puan için hesaplanan Cronbach alfa değerleri oldukça yüksektir. Alt boyutlar için elde edilen

güvenirlik katsayıları ise, GDASDÖ'nün bir sorun tarama ölçeği olduğu göz önüne alındığında beklenebileceği gibi, "sorunlu" gençlerin yer aldığı 1. çalışmada en yüksek, "normal" gençlerin yer aldığı 3. çalışmada ise en düşüktür. Diğer taraftan sonuçlar gözden geçirildiğinde, her üç çalışmada da sınırsızlık ve istismar alt boyutu ile sağlık ve sosyal sorunlar alt boyutunun diğer alt boyutlara oranla daha düşük değerler aldıkları dikkati çekmektedir. Bu alt boyutlarda yer alan maddeler çok önemli etkileri olan ancak nadir olarak görülen durumlarla ilgilidir. Dolayısıyla bu maddelerin varyansları da düşüktür. Nitekim yapılan güvenilirlik çalışmalarında en yüksek değerleri alan alt boyutlar otoriter-baskıcı tutum ve ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlıktır. Bu boyutlarda yer alan maddeler daha sık görülebilen durumlarla ilgilidir ve maddelerin varyansları da yüksektir. Bununla birlikte gerek alt boyutlar gerekse toplam puan için elde edilen güvenilirlik katsayıları GDASDÖ'nün bütün olarak ve alt boyutların kendi içlerinde tutarlı olduklarına işaret etmektedir. Dördüncü çalışmadaki test-tekrar test analizinde hesaplanan güvenilirlik katsayıları da hem toplam hem de tüm alt boyutlar için anlamlı ve yüksektir.

Geçerlik çalışmaları için yapılan t-test çalışmaları ölçeğin geçerliğini yüksek olduğuna işaret etmektedir. Birinci çalışmada, maddeler düzeyinde yapılan analizlerde sadece üç maddede gruplar arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Birinci ve ikinci çalışmadan elde edilen verilerle yapılan analizler de hem alt boyutlar hem de toplam puan açısından gruplar arasındaki farkların anlamlı olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, ölçeğin geçerliği ile ilgili olarak yapılan ayırıcı analiz sonuçları da oldukça tatmin edicidir. Birinci, ikinci ve üçüncü çalışmalar için yapılan ayırıcı analizler, maddelerin, alt boyutların ve toplamın ayırıcı güçlerinin oldukça yüksek düzeylerde olduğuna işaret etmektedir.

Anastasi (1986), bir ölçeğin birleşici (convergent) geçerliğinin gösterilebilmesi için, kavramsal olarak ilişkili olduğu düşünülen değişkenler arasındaki korelasyonlardan yararlanılabileceğini belirtmiştir. Bu görüşten hareket ederek 2. ve 3. çalışmalarda, GDASDÖ toplam ve alt boyut puanları ile aile ortamındaki stres kaynakları ile alakalı olabileceği düşünülen çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bazı araştırmacılar (Mullis ve ark., 1993; Pearlin ve Scholer, 1979; Youngs ve ark., 1990), aile ortamında daha fazla strese maruz kalan alkolik çocuklarının benlik saygısı düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. İkinci çalışmadan elde edilen sonuçlar da gerek GDASDÖ toplam puanı gerekse alt boyut puanları ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Peplau ve Perlman (1982), Brook (1983) ve McWhirter (1990), aile ortamı ile yalnızlık düzeyi arasındaki ilişkilere; Lund ve Landesman-Dwyer (1979), Holmes (1988) ve Werner (1989) ise aile ortamı ile gençlerin alkoli kötüye kullanma riski arasındaki ilişkilere dikkat çekmişlerdir. Nitekim 3. çalışmada da aile ortamındaki sorunlar ile yalnızlık düzeyi ve alkoli kötüye kullanma riski arasında düşük, ancak anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Kaynaklar gözden geçirildiğinde aile ortamından kaynaklanan streslerle çocuklarda görülen uyum sorunları ya da psikolojik sağlık arasında anlamlı ilişkiler olduğunu gösteren pek çok araştırmaya rastlanmaktadır (Barry ve Fleming, 1990; Harford ve Grant, 1990; Velleman ve Orford, 1990). Dolayısıyla 2. ve 3. çalışmalardan GDASDÖ'nden elde edilen puanlarla Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) ve Belirti Tarama Listesi'nin kısa formu olan Kısa Semptom Envanteri'nin genel göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. GDASDÖ'nin ekonomik sorunlar alt boyutu ile Belirti Tarama Listesi genel göstergelerinden olan pozitif belirti toplamı arasındaki ilişki dışındaki tüm ilişkilerin istatistiksel açıdan anlamlı, ancak düşük oldukları saptanmıştır. Düşük düzeyde de olsa,

elde edilen ilişkilerin istatistiksel açıdan anlamlı olmaları ve elde edilen sonuçların yukarıda bahsedilen çalışmaların sonuçlarıyla uygunluk göstermeleri, GDASDÖ'nin birleşici geçerliğinin olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan elde edilen ilişkilerin anlamlı, ancak düşük olması, aile ortamından kaynaklanan streslerle psikolojik sağlık arasındaki ilişkilerin açıklanabilmesinde ara değişkenlerin önemini vurgulamaktadır. Örneğin; Lazarus ve Folkman (1984), bu görüşten yola çıkarak, stres ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesinde, kullanılan başa çıkma yollarının önemli bir rol oynadığını ortaya koymuşlardır.

GDASDÖ ile hem toplam stres hem de farklı stres kaynakları ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir. Diğer taraftan aile ortamından kaynaklanan, ancak çok sık görülmeyen sorunların da yer aldığı GDASDÖ'nden "stres puanı" ve "stresten etkilenme puanı" olmak üzere iki tür puan elde edilmektedir. Bu makalede sözü edilen tüm analizler, varyansın daha geniş olması nedeniyle stresten etkilenme puanları ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, 2. ve 3. çalışmalarda, diğer değişkenlerle stres puanı ve stresten etkilenme puanı arasındaki ilişkilerle ilgili olarak elde edilen sonuçların büyük çoğunluğu benzerdir. Dolayısıyla bundan sonra yapılacak çalışmalarda araştırmacının amacına uygun olarak stres puanı ya da stresten etkilenme puanından birinin kullanmasının yeterli olabileceği düşünülmektedir.

Özetlenecek olursa, GDASDÖ ülkemizde gençlik döneminde aile ortamında karşılaşılan stres kaynaklarını ya da sorunları ölçmeyi amaçlayan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Ölçeğin özellikle risk gruplarının belirlenebilmesinde ve aile sorunlarıyla çeşitli değişkenlerin ilişkilerinin incelenmesinde çok yararlı olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan GDASDÖ'nin tedavi için başvuran gençlere uygulanması, gencin içinde bulunduğu ev ortamındaki stres

kaynaklarının belirlenmesinde zaman kazandıracığı gibi tedavinin planlanmasına da önemli katkılarda bulunacaktır. Buna ek olarak tedavi sonunda ölçeğin tekrar uygulanması ve stresten etkilenme puanlarında farklılık olup olmadığının incelenmesi de tedavinin etkinliği konusunda aydınlatıcı olacaktır. Ayrıca, GDASDÖ'nin, yönergesinde ve maddelerindeki zaman eklerinde bazı değişiklikler yapılarak, yetişkin örneklerde de geriye dönük olarak kullanılabilmesi mümkündür.

EK 1

GENÇLİK DÖNEMİNDEKİ AİLE SORUNLARINI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

1. Aile üyelerimizden birinin uzun süreden beri devam eden bir hastalığı var.
2. Sık sık birilerinden borç almak zorunda kalırız.
3. Annem veya babam, arkadaşlarımızın yaptıkları birçok şeyi yapmama izin vermez.
4. Bizim evde hatalı davranışlar hemen cezalandırılır.
5. Annem veya babam, genellikle benim nerede ve kiminle olduğumun, ne yaptığımın farkında değildir.
6. Annem ve babam sık sık tartışır, kavga ederler.
7. Bizim evde neyin, nasıl ve ne zaman yapılacağına annem ve babam karar verir; benim fikirlerim dikkate alınmaz.
8. Çoğunlukla birbirimize duygularımızı belli etmeyiz.
9. Bizim evde temizlik işleri (süpürme, silme gibi) genellikle ihmal edilir.
10. Annem veya babam, beni sıklıkla kardeşlerim ya da yaşlılarımla karşılaştırır.
11. Çalışmak zorunda olan aile üyelerimizin işsiz kaldığı ya da iş bulamadığı olmuştur.
12. Bizim evde uyulması gereken kurallar çok sık değişir.
13. Ailece gittiğimiz, hemen hemen hiçbir yer yoktur (sinema, tiyatro, piknik gibi).
14. Annem veya babam, beni sık sık azarlar.
15. Aile içi önemli sorunlarımız olsa bile, sanki hiçbir sorunumuz yokmuş gibi, bunlar hakkında konuşmayız.
16. Çevremizdeki bazı kişileri (komşu, akraba gibi) karakola şikayet ettiğimiz olur.
17. Annem veya babam, bana olan sevgisini belli etmez.
18. Bizim evde aile üyelerinin sportif faaliyetlere katılmaları engellenir.
19. Annem ve babam, sık sık birbirlerini evi terketmekle ya da boşanmakla tehdit ederler.
20. Bizim evde genellikle verilen sözler tutulmaz.
21. Annem veya babamla aynı yatakta uyduğum olur.
22. Annem veya babam, benim sorunlarımla yeterince ilgilenmez.
23. Evimizde herkese yetecek kadar oda yoktur.
24. Bizim evde en ufak hatalar bile kolay affedilmez.

25. Annemin veya babamın, evlilik dışı ilişkisi olmuştur.
26. Annem veya babam, özel hayatıma çok fazla karışır.
27. Evdeki tartışma ve kavgalar sırasında yaralandığım olmuştur.
28. Bizim evde genellikle sofraya kurulmaz, herkes ayaküstü birşeyler atıştırıp karnını doyurur.
29. Bizim evde aile üyelerinin boş zamanlarında çeşitli faaliyetlere (sosyal dernek çalışmaları, kurslar gibi) katılmaları engellenir.
30. Annemin veya babamın, bana hakaret ya da küfür ettiği olur.
31. Ailemizin bazı üyeleri çok sık hastalanır.
32. Aile üyelerimizden birinin bana uygunsuz teklif ya da yaklaşımda (dokunma, öpme, soyma gibi) bulunduğu olmuştur.
33. Bizim evde herkesin o kadar farklı görüşleri vardır ki, bir konu hakkında karar vermek çok zor olur.
34. Annem veya babam, çoğunlukla arkadaşlarımla birlikte gezmeme izin vermez.
35. Ekonomik zorluklar nedeniyle önemli ihtiyaçlarımızı bile karşılayamadığımız olur.
36. Çoğu zaman ne yaparsam yapayım, anneme veya babama yaranamam.
37. Annem ve babam arasındaki kavgalar bazen o kadar büyür ki, birbirlerine vururlar.
38. Benimle ilgili önemli konularda (meslek, iş, eş seçimi gibi) benim yerime annem veya babam karar verir.
39. Annemin veya babamın, kendi cinsel sorunlarını bana anlattıkları olur.
40. Ailece birlikte olduğumuz zamanlarda konuşacak konu bulmakta zorluk çekeriz.
41. Annem veya babam tarafından evden kovulduğum olmuştur.
42. Bizim evde aile üyelerinin sinema, tiyatro gibi sanat konularıyla ilgilenmeleri istenmez.
43. Çevremizdekilerin şikayetleri sonucu bazı aile üyelerimizin karakola çağrıldıkları olur.
44. Annem veya babam, hemen her konuda kendi istediğini kabul etmem için beni çok zorlar.
45. Bizim evde aile üyelerimizin olumlu özellikleri ve başarıları hakkında konuşulmaz.
46. Annemin ve babamın başkalarının yanında birbirlerine kötü davrandıkları olur.
47. Annem veya babam, karar vermekte zorluk çektiğim konularda bana yol göstermez.
48. Bizim evde görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyenlere karşı çok sert davranılır.
49. Annemin veya babamın, başkalarının yanında benim hakkımda kötü sözler söylediği olmuştur.
50. Çalışarak aileme katkıda bulunmak zorundayım.
51. Annem veya babam, kızınca bana vurur.
52. Evimize gelen misafirlerle ya da ziyaretine gittiğimiz ailelerle tartıştığımız hatta kavgaya ettığımız olur.
53. Bizim ev genellikle dağınıktır, bu yüzden eşyalarımızı bulmakta zorluk çekeriz.
54. Aile üyelerimizden birinin benimle cinsel ilişkide bulunmak istediği olmuştur.
55. Annem veya babam, çoğunlukla benim istek ve ihtiyaçlarıma aldırış etmez.
56. Bizim evde genellikle kimin, neye, ne zaman, nasıl tepki göstereceği (kızacağı, üzüleceği, alınacağı vb.) belli olmaz.
57. Evimizdeki eşyaları satmak zorunda kaldığımız olmuştur.
58. Annem veya babam, bazen bana o kadar kızar ki başkalarının yanında bana vurur.
59. Annemin veya babamın uluorta, açık saçık konuştuğu olur.
60. Ailece önem verdiğimiz ve kutladığımız özel günler (yaş günü, yılbaşı gibi) yoktur.
61. Annem ve babam arasındaki kavgalar sonucunda, ikisinden birinin evi terkettiği ve günlerce gelmediği olmuştur.
62. Bizim evde birisi hastalandığı zaman genellikle ihmal edilir ve son dakikaya kadar doktora gidilmez.
63. Çevremizdeki bazı kişilerin ailemiz hakkında kötü sözler söyledikleri olur.
64. Genellikle konuyu tam anlamadan birbirimizi eleştirmeye, suçlamaya başlarız.
65. Bizim evde bulaşık ve çamaşırlar çok zorunlu olmadıkça yıkanmaz, bekletilir.
66. Annem ve babam arasındaki kavgalarda evdeki eşyaların kırılıp, döküldüğü olmuştur.
67. Bizim evde aile üyelerinin birbirlerine küsüp, günlerce konuşmadığı olur.
68. Arkadaşlarımla rahatlıkla evimize davet edemem.
69. Annemin veya babamın, dostunu ya da metresini eve getirdiği olmuştur.

Kaynaklar

- Ackerman, R. J. (1983). *Children of alcoholics: A guide for parents, educators and therapists*. (2nd edition). New York: Simon and Schuster, Inc.
- Anastasi, A. (1986). Evolving concepts of test validation. *Annual Review of Psychology*, 37, 1-15.
- Barry, K. L., & Fleming, M. F. (1990). Family cohesion, expressiveness and conflict in alcoholic families. *British Journal of Addiction*, 85, 81-87.
- Berzonsky, M. D. (1981). *Adolescent development*. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Brook, J. S., Whiteman, M., & Gordon, A.S. (1983). Stages of drug use in adolescence: Personality, peer and family correlates. *Developmental Psychology*, 19, 269-277.
- Cathell, R. B., & Baggaley, A. R. (1960). The salient variable similarity index for factor matching. *British Journal of Statistics in Psychology*, 13, 33-46.
- Ceyhan, B., Palabrykoğlu, R., & Atakurt, Y. (1990). Clinical application and predictive power of MMPI Alcoholism Scale in Turkish alcoholic population. *Journal of Ankara Medical School*, 12(2), 157-163.
- Comrey, A. L. (1988). Factor-analytic methods of scale development in personality and clinical psychology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(5), 754-761.
- Cox, T. (1980). *Stress*. Baltimore: University Park Press.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, H.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Dağ, İ. (1991). Belirti Tarama Listesi'nin (SCL-90-R) üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 5-12.
- Demir, A. (1990). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derogatis, L. R., Rickels, K., & Rock, A. F. (1976). The SCL-90 and the MMPI: A step in the validation of a new self-report scale. *British Journal of Psychology*, 128, 280-289.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, scoring and procedures manual-II*. Clinical Psychometric Research Inc.
- Dise-Lewis, J. E. (1988). The Life events and coping inventory: An assessment of stress in children. *Psychosomatic Medicine*, 50, 484-499.
- Dobrenwend, B. S., & Dobrenwend, B. P. (1974). *Stressful life events: Their nature and effects*. New York: Wiley.
- Donovan, D. M., & McIntyre, D. (1990). *Healing the hurt child: A developmental-contextual approach*. New York: W.W. Norton and Company, Inc.
- Elkin, M. (1990). *Families under the influence*. New York: W. W. Norton and Company, Inc.
- Forward, S. (1990). *Toxic parents: Overcoming their hurtful legacy and reclaiming your life*. New York: Bantam Books.
- Gorsuch, R. L. (1974). *Factor analysis*. Philadelphia: Saunders.
- Gökler, B. (1978). *Nevrotik kadın hastaların ilkököl çağındaki çocuklarının ruhsal belirtiler yönünden değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, H. Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü.
- Gülerce, A. (1990). *Aile yapısını değerlendirme aracı: Kuramsal ve teknik özellikleri*. VI. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri. — 15-18 Eylül, İstanbul.
- Harford, T. C., & Grant, B. F. (1990). Alcohol abuse among grandsons of alcoholics: Some preliminary findings. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 14(5), 739-740.
- Holmes, S. J., & Robins, L. N. (1988). The role of parental disciplinary practices in the development of depression and alcoholism. *Psychiatry*, 51, 24-35.
- Lazarus, R. S. (1980). The stress and coping paradigm. In C. Eisdorfer, D. Cohen & A. Kleinman (Eds), *Conceptual models for psychopathology*. New York: Spectrum.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer.
- Lazarus, R. S., & Launier, R. (1978). Stress-related transactions between person and environment. In L.A. Pervin & M. Lewis (Eds), *Perspectives in interactional psychology*. New York: Plenum.
- Lee, H. B., & Comrey, A. L. (1979). Distortions in a commonly used factor analytic procedure. *Multivariate Behavioral Research*, 14, 301-321.
- Lund, C. & Landesman-Dwyer, S. (1979). Pre-delinquent and disturbed adolescent: The role of parental alcoholism. In I. M. Calenter. (Ed.). *Currents in Alcoholism* (5). New York: Grune & Stratton.
- MacAndrew, C. (1965). The differentiation of male alcoholic outpatients from nonalcoholic psychiatric patients by means of the MMPI. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol*, 26, 238-246.
- McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A review of current literature with implications for counseling and research. *Journal of Counseling and Development*, 68, 417-421.
- Moos, R. H., & Moos, B. S. (1981). *Family environment scale manual*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Mullis, L., Youngs, G. A., Mullis, A., & Rathge, R. W. (1993). Adolescent stress: issues of measurement. *Adolescence*, 28(110), 267-279.
- Neale, M. N., & Liebert, R. M. (1980). *Science and behavior: An introduction to methods of research*. London: Prentice-Hall International, Inc.
- Nie, N. H. (1986). *SPSS-X: Statistical Package for Social Sciences*. New York: McGraw-Hill.

- Olson, D. H., Bell, R., & Portner, J. (1978). *FACES: Family adaptability and cohesion evaluation scales (Manual)*. St. Paul, MN: Family social science, University of Minnesota.
- Paykel, E. S., Prusoff, B. A., & Uhlenhuth, E. H. (1971). Scaling of life events. *Archives of General Psychiatry*, 25, 340-349.
- Pearlin, L. I., & Schooler, C. (1979). Some extensions of the structure of coping. *Journal of Health and Social Behaviour*, 20, 202-205.
- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L.A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A Sourcebook of current theory, research and therapy*. New York: Wiley-Interscience.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton: Princeton University Press.
- Russell, D., Peplau, L. A., & Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment*, 42, 290-294.
- Sandler, I., & Guenther, R. (1985). Assessment of life stress events. In P. Karoly (Ed.), *Measurement strategies in health psychology*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Scherer, R. F., Wiebe, F. A., Luther, D. C., & Adams, J. S. (1988). Dimensionality of coping: Factor stability using the ways of coping questionnaire. *Psychological Reports*, 62, 763-770.
- Seixas, J. S., & Youcha, G. (1985). *Children of alcoholism: A survivor's manual*. New York: Harper and Row, Publishers.
- Smyth, K. A., & Williams, P. D. (1991). Patterns of coping in black working women. *Behavioral Medicine, Spring*, 40-46.
- Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-50.
- Tatsuoka, M. M. (1971). *Multivariate analysis: Techniques for educational and psychological Research*. New York: Wiley.
- Velleman, R., & Orford, J. (1990). Young adult offspring of parents with drinking problems: Recollections of parent's drinking and it's immediate effects. *British Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 29, 297-317.
- Von Der Veen, F., & Novak, A. L. (1974). The family of the disturbed child: A replication study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 44, 763-772.
- Werner, E. E. (1989). High-risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 72-81.
- Youngs, G. A., Rathge, R., Mullis, R., & Mullis, A. (1990). Adolescent stress and self-esteem. *Adolescence*, XXV (98), 332-341.